

Berichten & verslagen

Arbeitsgespräch 'Das deutsche weltliche Lied des 17. und 18. Jahrhunderts', Wolfenbüttel 27 februari - 1 maart 1990

Dit Arbeitsgespräch, een kleinschalig symposium, had plaats in de Herzog August Bibliothek te Wolfenbüttel, een centrum voor de studie van de Duitse barokkunst. Het initiatief was genomen door twee bezoekers van de bibliotheek, prof. dr. Anthony Harper (Glasgow) en dr. Gudrun Busch (Düsseldorf). Zij zijn respectievelijk germanist en musicoloog en het is deze interdisciplinariteit die de grondslag van het symposium vormde: de vijftien deelnemers waren literatuur- en muziekwetenschappers uit vooral de toen nog beide Duitslanden, aangevuld met enkele Nederlanders en Engelsen, een Amerikaanse en een Deen. Behalve de grote namen van het lied uit de zeventiende en achttiende eeuw (Von Zesen, Fleming) kwamen ook meer functionele aspecten van het lied aan bod. Daarbij stond de contrafactuur centraal, het dichten van liederen op bestaande melodieën. Zo gaf Anthony Harper een methodologische uiteenzetting over de verbreiding en de receptie van het wereldlijke lied in Midden- en Noord-Duitsland, waarbij hij de melodie als het belangrijkste medium van de verbreiding beschouwde. Steffen Arndal besprak de receptie van het Duitse baroklied in Denemarken. Interessant was ook de voordracht van organisatrice Gudrun Busch, die had getracht op grond van de strofevormen van de liederen de melodieën terug te vinden van zangspelen van Anton Ulrich (Braunschweig, Lüneburg). De voordracht van Louis Peter Grijp, die de Nederlandse 'voetenbank' op uit het Nederlands in het Duits vertaalde liederen toepaste, sloot daar methodologisch op aan.

De interdisciplinaire opzet van het symposium is zeer te prijzen. Hoezeer deze noodzakelijk was, bleek uit sommige referaten, vooral van literatuurhistorici voor wie de muziek van de door hen bestudeerde liedteksten, ondanks alle goede bedoelingen, een gesloten boek bleek. Als geheel heeft het symposium de aandacht gevestigd op een buiten Duitsland vrijwel geheel onbekend repertoire (afgezien van de late liederen uit de tijd van Schubert uiteraard). Het informele concert dat aan het einde van het symposium werd gegeven, was een hoogst welkome illustratie bij de voordrachten, die naar mijn smaak vaak onvoldoende van luistervoorbeelden waren voorzien. De teksten van dit uitmuntend georganiseerde symposium zullen in 1991 verschijnen in het aan de Amsterdamse VU uitgegeven tijdschrift *Daphnis*. – Louis Peter Grijp.

Symposium over de uitbreiding van de burgerlijke cultuur in Nederland en Noordwest-Duitsland in de negentiende en twintigste eeuw (Amsterdam 26-28 september 1990)

Van 26 tot 28 september 1990 vond in het P.J. Meertens-Instituut in Amsterdam een symposium plaats over de uitbreiding van de burgerlijke cultuur in Nederland en Noordwest-Duitsland. Het werd georganiseerd door de afdeling Volkskunde van het Meertens-Instituut en het Volkskundliches Seminar van de Universiteit van Münster in Westfalen. Er werden in totaal elf voordrachten gehouden waarin het thema burgerlijke cultuur voornamelijk aan de hand van diverse onderwerpen, namelijk nabuurschap, feesten, bidprentjes en materiële cultuur belicht werd. De voordracht van Ruth-E. Mohrmann was gewijd aan de inhoud en de verspreiding van het fenomeen burgerlijke cultuur en aan de verschillen die zich ten aanzien hiervan tussen Nederland en Noordwest-Duitsland laten vaststellen. De voordrachten en discussies werden in het Duits gevoerd en zullen in 1991 gepubliceerd worden.

Een centraal punt in de referaten en discussies betrof de nadere invulling van de begrippen burgerij en verburgerlijking. Gewaarschuwd werd voor een te naïeve toepassing van de begrippen. Telkens zal moeten worden genuanceerd naar periode, regio en land en zal de verhouding van

de burgerij tot de andere sociale groepen moeten worden vastgesteld. In het Nederlandse en Duitse onderzoek is tot nu toe vaak de situatie in het dominante westen van Nederland en in het voormalige Pruisen als norm genomen. In de overige gebieden van beide landen was de situatie echter verschillend. Bij het proces van verburgerlijking moet niet alleen gelet worden op de lagere sociale groepen, maar tevens op de positie en de rol van de adel. Die is in de diverse landen niet gelijk, ook in Nederland en Duitsland niet.

Een kernbegrip in de Nederlandse verburgerlijkingdiscussie vormen de laatste jaren de begrippen 'beschavingsoffensief' en 'veredeling'. Beide begrippen zijn nauw verbonden met de vooral in de negentiende eeuw in verenigingsverband uitgevoerde initiatieven van de burgerij om het lagere volk te beschaven. Er werd door verschillende deelnemers getwijfeld aan het effect van deze initiatieven en gewezen op de opkomst, onafhankelijk hiervan, van nieuwe denkbeelden en idealen die wellicht een veel grotere invloed op het leven van deze groepen hebben uitgeoefend. Beide begrippen zijn in het Duitse onderzoek minder bekend. Wel kent ook Duitsland in de negentiende eeuw allerlei initiatieven ter verbetering van de materiële levensomstandigheden van de arbeiders, die ook aan het culturele aspect aandacht besteden. Zo maakt Michael Simon in zijn referaat melding van de in 1844 in Berlijn opgerichte 'Centralverein für das Wohl der arbeitenden Klassen'. Het is echter nog niet duidelijk of ze geheel te vergelijken zijn met de door John Helsloot behandelde cultureel georiënteerde verenigingen. De vraag rees verder in hoeverre op dit terrein en op dat van de materiële cultuur met de invloed vanuit Engeland rekening gehouden moet worden.

Terwijl de behoefte aan interregionale en nationale vergelijkingen zich sterk deed gevoelen, bleek hierbij herhaaldelijk aan Nederlandse kant een pijnlijk gebrek te bestaan aan detailstudies met name op het terrein van de feestcultuur in de negentiende en twintigste eeuw en vooral op dat van de materiële wooncultuur. – A.J. Dekker en P.G.J. Post.

Overzicht van de gehouden referaten

Ruth-E. Mohrmann, *Bürgertum und bürgerliche Kultur – Tendenzen und Phasen der Anpassung*

Herman Roodenburg, *Städtische Nachbarschaften im Westen der Republik*

Hubert Honvehlmann, *Nachbarschaften im deutsch-niederländischen Grenzgebiet – Faktoren und Phasen des Wandels*

Ton Dekker, *Ausbreitung und Verbürgerlichung der niederländischen Festkultur im 19. und 20. Jahrhundert*

John Helsloot, *Verbürgerlichung in der Praxis. Vorträge und Ausstellungen der Volksbildungsvereine in Leeuwarden und Middelburg 1864-1900*

Michael Simon, *Die "Veredelung" der Volkskultur im 19. Jahrhundert*

Paul Post, *Ikonographische und ikonologische Erkundigungen über aktuelle Entwicklungen der Bildseite niederländischer Totenzettel*

Christine Aka, *Der Wandel der Totenzettel im Oldenburger Münsterland – Indiz für eine 'verbürgerlichte' Religion?*

Eveline Doelman, *Der Lehnstuhl. "Verbürgerlichung" der materiellen Volkskultur im ländlichen Raum der Niederlande*

Andreas Eyink, *Einflüsse der Bau- und Wohnkultur niederländischer Städte auf Nordwestdeutschland*

Helmut Ottenjann, *Die Niederlande als Innovationszentrum für die Möbelkultur Nordwestdeutschlands.*

Anmerkungen zur Situation der deutschen Volkskunde in der Gegenwart

Am 18. und 19. Oktober 1990 fand in Kiel die sogenannte 'Hochschullehertagung' der Deutschen Gesellschaft für Volkskunde (dgv) statt, die dem Thema 'Wissenschaftsgeschichte der Volkskunde im 19. und 20. Jahrhundert' gewidmet war. Der besondere Reiz der Veranstaltung bestand in diesem Jahr sicherlich darin, daß sie unter ganz neuen politischen Vorzeichen in

einem gerade wiedervereinigten Deutschland abgehalten werden konnte. Volkskundler aus der ehemaligen DDR und der alten Bundesrepublik trafen sich in Kiel, um gemeinsam ein Thema zu diskutieren, das aufgrund jahrzehntelanger ideologischer Anfeindungen zwischen Ost und West einiges an Brisanz versprach. Dazu kam eine Einladung der dgV zu einem offenen Gespräch am Vorabend der Tagung, das "einer breiter gegründeten Meinungsbildung über Zustand und Entwicklungsperspektiven der Volkskunde in einem geeinten Deutschland dienen" sollte (dgV Informationen 3/1990: 3). Ich möchte an dieser Stelle in erster Linie über dieses Gespräch und die Abschlusdiskussion der Tagung berichten, da vor allem bei diesen Gelegenheiten viel von der augenblicklichen Befindlichkeit der Menschen in unserem plötzlich vereinten Vaterland deutlich wurde.

Das Gespräch am Vorabend der Tagung begann mit der Verteilung eines modifizierten Programms für die beiden folgenden Tage. Vier von insgesamt zwölf vorgesehenen Referenten hatten kurzfristig abgesagt, so daß die Veranstaltung um einen Tag verkürzt werden konnte. Besondere Aufmerksamkeit erregte die Absage von Sigrid Jacobeit aus Ostberlin (Humboldt-Universität), die der Veranstaltung unter Protest fernblieb. Zur Vorgeschichte gehört ein Aufsatz von Wolfgang Brückner, der im Sommer 1990 in den *Bayerischen Blättern für Volkskunde (BBV)*, 17. Jg., 2/1990: 84-111 erschien. Der Beitrag bezieht sich auf die von Michael Martischng kürzlich besorgte bio-bibliographische Übersicht *Volkskundler in der DDR* (Wien 1990) und enthält sehr persönliche Gedanken des Würzburger Ordinarius für Volkskunde über das bisherige Verhältnis westdeutscher Kollegen zur DDR und die Notwendigkeit einer schonungslosen Aufarbeitung der Geschichte unseres Faches jenseits der Elbe. Brückner beklagt, daß man die ideologisch verbohrtten Volkskundler der DDR in der Vergangenheit mit viel zu großer Rücksichtnahme behandelt habe, und warnt vor der Gefahr, in Zukunft um des lieben Friedens willen die Gefolgschaftsdienste prominenter und weniger prominenter DDR-Volkskundler in einem "menschenerachtenden Unrechtssystem" einfach zu vergessen. Ohne lange zu zögern, bringt er dabei auch gleich Namen und Fakten mit einer Offenheit, die selbst einen weitgehend Unbeteiligten beim Lesen die Hände schwitzen lassen. Seine Kritik richtet sich nicht zuletzt gegen die Gründung einer neuen Volkskundeorganisation in der ehemaligen DDR unter dem Namen 'Gesellschaft für Ethnographie e.V.', die er vornehmlich als Auffanggesellschaft für unverbesserliche Gesinnungsgenossen sieht (91).

Das Entstehen einer zweiten Organisation für Volkskundler in Deutschland wurde auf der Kieler Tagung mit besonderem Interesse diskutiert, zumal sich unter den Teilnehmern verschiedene Mitglieder und Vorstandsmitglieder der neuen Gesellschaft befanden. Auf westdeutscher Seite wollte man einfach wissen, ob wir in Zukunft mit zwei unterschiedlichen Vertreterorganisationen für das Fach leben werden und in welchem Verhältnis sie dann zueinander stehen sollen. Von ostdeutscher Seite wurde geantwortet, daß es sich hierbei um eine vorübergehende Erscheinung handeln könne, die nicht als bewußte Distanzierung gegenüber der dgV zu verstehen sei, daß man aber auch im Anschluß an die alte 'DDR-Volkskunde' Traditionen pflegen wolle, die von westdeutschen Gremien bisher nur unzureichend berücksichtigt worden seien. Mit Nachdruck sprach man an dieser Stelle die engen Beziehungen zur Völkerkunde an und verwies auf den Anspruch der neuen Gesellschaft, Volks- und Völkerkundler (= Ethnographen) gleichermaßen zu repräsentieren. Zwei Vorträge der Tagung zur volkskundlichen Forschung in der ehemaligen DDR (U. Mohrmann, T. Scholze) ließen allerdings nicht erkennen, welche praktischen Ergebnisse und inhaltlichen Fortschritte diese Beziehungen bislang erbracht haben. Statt dessen war unter den DDR-Kollegen deutlich ein Defizit an Kenntnissen über den Stand der internationalen ethnologischen Forschung im Westen zu spüren und wurde auch offen eingestanden.

Unwissenheit und Sprachlosigkeit herrschten aber auf beiden Seiten. Verschiedene konkrete Angebote zur Zusammenarbeit wurden von den westdeutschen Teilnehmern mit großer Zurückhaltung quittiert. Ein Grund dafür mag bei vielen die Unsicherheit über den Fortgang der Ereignisse in den neuen ostdeutschen Bundesländern sein. Noch hat die Wende dort für unser Fach keine nennenswerten personellen Veränderungen gebracht, noch ist unklar, in welcher Weise von denselben Personen und Institutionen nach dem totalen Zusammenbruch des alten Systems wei-

tergearbeitet werden kann. Die Gespräche auf der Kieler Tagung zeigten, daß Kritik an den alten DDR-Strukturen nicht nur aus dem Westen kommt, sondern gerade auch von jüngeren Kollegen in Ostdeutschland, die zum Teil mit scharfen Worten an Fehlleistungen und Irrungen im eigenen Land erinnerten. Während von ihnen Besinnung und Aufklärung über die Vergangenheit gefordert wurden, richteten sich die Gedanken der älteren Kollegen mehr auf die noch unbelastete Zukunft und auf das, was jetzt folgen kann. Daß in dieser Situation viele westdeutsche Volkskundler zurückhaltend blieben, ist zumindest verständlich. Im Grunde entspricht ihr Verhalten dem offiziellen Standpunkt: man arbeitet im Augenblick noch weiter wie bisher, hat aber gleichzeitig auf westlicher Seite 'Evaluationskommissionen' zur Bestandsaufnahme in Ostdeutschland eingesetzt und wartet nun auf die nötigen Informationen, um die Zukunft neu zu planen. Die deutsche Volkskunde steht wie unser ganzes Land in einer höchst problematischen Übergangsphase, deren Bewältigung hohe menschliche Anforderungen an alle Betroffenen stellt. Sieht man von außen auf das neue Deutschland, kann man meinen, daß hier zwei alte, zueinander passende Teile wieder zusammengefunden haben. Schaut man sich diesen Prozeß von innen an, z. B. bei einer kleinen Fachtagung wie der in Kiel, dann fällt auf, wie fremd sich die Deutschen aus Ost und West im Laufe von vier Jahrzehnten geworden sind und wie unbeholfen sie miteinander umgehen. – M. Simon, Volkskundliches Seminar der Universität Münster.

Übersicht über die auf der Tagung gehaltenen Vorträge

Helmut Eberhart (Graz), *Karl Weinhold in Graz. Sein Wirken zwischen 1851 und 1861 im Spiegel seiner wissenschaftlichen Arbeiten und Briefe*

Kai Detlev Sievers (Kiel), *Die Historischen Schulen der deutschen Nationalökonomie im 19. Jahrhundert und ihr Bezug zu volkskundlichen Fragestellungen*

Harm-Peer Zimmermann (Kiel), *Annäherung an Ferdinand Tönnies*

Reinhard Schmook (Wriezen), *Zu den Quellen der volkskundlichen Sichtweise Hans Naumanns und zu den Reaktionen der Fachwelt auf seine 'Grundzüge der deutschen Volkskunde' in den 20er und 30er Jahren*

Esther Gajek (München), *Joseph Otto Plassmann – Eine Volkskundlerkarriere im Dritten Reich*

Wolf-Dieter Könenkamp (Meldorf), *Gescheitert und vergessen: Folgenloses aus der Geschichte der Volkskunde*

Ulrich Tolksdorf (Kiel), *Geschichte der 'Ostdeutschen Volkskunde'*

Ute Mohrmann (Berlin), *Volkskunde des Neubeginns – im Kontext der DDR-Kulturpolitik*

Thomas Scholze (Berlin), *Thesen für einen Abriß der Geschichte der Volkskunde in der DDR.*

Peter Gay

Bij gelegenheid van de toekenning en uitreiking van de Heinekenprijzen hield Peter Gay (*1923, Yale University, New Haven) op 30.10.1990 in Amsterdam een zogenoemde Heinekenlecture (in het geval van Gay betrof het de onder verantwoordelijkheid van de KNAW toegekende Amsterdamse Prijs voor de Historische Wetenschap).

In titel en opzet van zijn lezing sloot hij aan bij een rede van Huizinga uit 1926: 'The task of cultural history'.¹ Uitgebreid stond Gay stil bij de ambiguïteit van de term cultuurgeschiedenis. Hij schetste hoe de term vooral een rol speelde in het reageren op de gangbare geschiedbeoefening, die cultuur vooral in termen van 'power and great ideas' opvatte.

Gay wil nu bij deze ontwikkeling, die in zijn ogen een verbreding en democratisering van het vak inhoudt, aansluiten en bovendien via de term 'cultural history' een synthese tot stand brengen. Hij spreekt van 'a kind of total history', een koepel boven alle mogelijke sectoren van het

1. Vgl. Joh. Huizinga, 'Taak en termen der beschavingsgeschiedenis', rede alg. verg. van het Historisch Genootschap te Utrecht op 7 april 1926; uitgewerkt gepubliceerd als: 'De taak der cultuurgeschiedenis', in: J. Huizinga, *Cultuurhistorische verkenningen* (Haarlem 1929) 1-85.

historisch bedrijf. Hij hanteert hierbij een buitengewoon breed en open cultuurbegrip: 'culture is all that humans have made'.

Een volgende stap in het betoog was deze omschrijving en taakstelling van cultuurgeschiedenis op bruikbaarheid in de praktijk te toetsen. Uitdagingen en problemen zijn dan naast de vaak moeilijke taak om van de onderzoeken verslag te doen ('the problem of history writing') vooral gelegen in wat Gay de 'politicization' van de cultuurgeschiedenis noemt en het hier en daar opduikende subjectivisme waarbij hij met name Foucault noemde.

Door deze toetsingsarbeid wordt volgens Gay de cultuurhistoricus voor naïef optimisme behoed. Cultuurgeschiedenis als 'a kind of total history' blijft staan, maar de onderzoeker realiseert zich ten volle welke de gevaren en beperkingen zijn en komt tot het belangrijke inzicht dat het een van zijn belangrijkste taken is om in weerwil van de synthetiserende taakstelling snelle generaliseren af te leren. Cultuur kent zoveel lagen, dimensies en facetten dat de onderzoeker in zijn werk slechts delen aan kan raken. Veel blijft onzichtbaar, naast continuïteit is er zo veel discontinuïteit. Speciale aandacht vraagt Gay in dit verband voor 'culture in the mind' zoals verlangens, driften, woede. Als illustratie van dit alles stond Gay tenslotte stil bij zijn eigen werk dat juist aan dit laatste aspect, dat hij plaatst op de grens van private en publieke sferen, grote aandacht besteedt.

In de discussie na de lezing vroeg E.H. Kossmann waarom Gay gelet zijn alomvattende visie met betrekking tot 'cultural history' niet eenvoudigweg de term 'history' zou hanteren. Immers: wat is er, de opvatting van Gay volgend, nog buiten 'cultural history' aan geschiedbeoefening? Gay bleek het in zijn antwoord eigenlijk wel eens met deze objectie. Hij maakte duidelijk niettemin de gebruikte terminologie te willen handhaven omdat die in de huidige context nog nodig is, zeker in de Verenigde Staten. Het voorkomt het steeds opnieuw toelichten dat een brede geschiedenisopvatting wordt beoogd. – P.G.J. Post.

Symposion Holland 1840

Een symposion gewijd aan Holland 1840 bracht op initiatief van de Culturele Raden van Noord- en Zuid-Holland op 3.11.1990 meer dan 250 mensen in Hoofddorp bijeen. De beide Culturele Raden hadden bij gelegenheid van de viering van het 150-jarig bestaan van de beide provincies alle in de provincies opererende historische verenigingen uitgenodigd om een werkstuk samen te stellen over het dagelijks leven in hun stad, dorp of streek (de twee beste bijdragen zouden worden bekroond). Dit project, waaraan 35 verenigingen deelnamen, werd afgerond via dit symposion. Naast Holland 1840 en de werkstukken, stond (ook hier weer) vooral de verhouding tussen de professionele en de niet-professionele geschiedbeoefening centraal. De bijeenkomst was in menig opzicht te beschouwen als een studiedag lokale en regionale geschiedenis.

Th. van Tijn (Rijksuniversiteit Utrecht) schetste de bredere context door een zo genuanceerd mogelijk beeld te geven van Holland 1840. Een context waaraan de amateur-historicus zich zou kunnen spiegelen.

P. Kooij (Rijksuniversiteit Groningen) richtte zich op de rol van de amateur-historicus in de beoefening van regionale geschiedenis. Hij trachtte te omschrijven wat nu de liefhebber onderscheidt van de professionele historicus, en wilde aangeven welke de voorwaarden en mogelijkheden zijn voor een vruchtbare samenwerking. De grenzen tussen 'liefhebbers' en 'beroeps' bleken tot op zekere hoogte zeer vloeïend en op het terrein van samenwerking zag hij vooral een belangrijke rol weggelegd voor voorbeeldstudies van professionele historici.¹ Maar juist daar signaleerde Kooij een probleem. Na een periode van vruchtbaar werken, eerst in het spoor van de sociologie en de geografie (vgl. de Utrechtse school van de sociografie), na de opbloei van landbouwgeschiedenis (Wageningen) en van sociaal-economische geschiedenis en recent nog van de

1. Expliciet noemde Kooij hier twee inmiddels in het kader van het Groningse Regio-project herdrukte klassieke sociaal-geografische studies: H.J. Keuning, *De Groninger veenkoloniën* (Deel I Groningen 1989, 1e ed. 1933); E.W. Hofstee, *Het Oldambt* (Groningen 1990, 1e ed. 1937).

'urban history' is de regionale geschiedbeoefening op het ogenblik druk doende nieuwe wegen te vinden, en bevindt zich op z'n gunstigst in een overgangssituatie. Het wachten is met name op een hernieuwde samenwerking tussen regionale geografie en regionale geschiedenis. Vooral op het terrein van de historische theorievorming dient hier nog veel werk verzet te worden volgens Kooij. In dit verband (verwijzend naar zijn recente inaugurale rede²) wees hij achtereenvolgens op:

- het belang niet alleen oog te hebben voor de interne dynamiek van regio's maar ook voor de invloeden van buiten en de impulsen vanuit de regio;
- het belang van interregionale vergelijkingen;
- het belang zo geavanceerd mogelijk te werken hetgeen bij kwantitatieve analyses steeds inschakeling van de computer inhoudt.

Doordat de regionale geschiedbeoefening zich in een experimenteerstadium bevindt, maakt dit samenwerking met amateurs moeilijk, maar niet onmogelijk. Samenwerkingsmogelijkheden ziet Kooij dan met name op het terrein van de zeer arbeidsintensieve datacollecties (vgl. het verzamelen van gegevens aangaande lonen en prijzen, de huurwaarde van huizen, materiële cultuur middels boedelbeschrijvingen en genealogische data ten behoeve van netwerkanalyses).

Er zijn mijns inziens nogal wat kanttekeningen te plaatsen bij dit referaat. Allereerst is het de vraag of de 'historiografie' die Kooij geeft van de belangstelling voor de regio in de geschiedwetenschap een voldoende volledig beeld biedt. Ik denk in dit verband o.a. aan de plaatsbepaling en waardering van de historische geografie (zie elders in dit nummer de bijdrage van De Pater) en aan de vrij beperkte maar toch beslist niet afwezige Nederlandse traditie van volks- en heemkunde. Voorts wordt samenwerking nadrukkelijk ingevuld vanuit de agenda van de professionele historicus.

De onontbeerlijke schakel tussen liefhebber en professional kwam voor het voetlicht in het referaat van A. van der Veen die een inspirerend beeld van haar werkzaamheden als provinciaal historicus in Noord-Brabant gaf. Zij gaf er blijk van de amateur serieus te nemen en rekening te houden met het delicate spel van vraag en aanbod bij het scholingsproces.

In een enkele vraag en vooral via een tweetal referaten vanuit de historische kringen zelf, klonk het geluid van de amateur-historicus (W. Kalb uit de Alblasserwaard en M. Boersen uit Blaricum). Samengevat klonk hier de roep om professionele ondersteuning van de zijde van de provinciale overheden, bijvoorbeeld via een provinciaal historicus, en signaleerde men het belangrijke feit dat elke samenwerking tussen de professionele en de amateur-historicus en elk aanbod op het gebied van kwaliteitsverbetering en vorming/begeleiding gediend zijn met een goed inzicht in de beginsituatie van de regionale onderzoeker. Ook tijdens dit symposium bleek weer hoe de professionele historicus vaak een geheel eigen agenda hanteert (vgl. het lijstje van samenwerkingsmogelijkheden dat Kooij aanreikte en waarbij de liefhebber toch vooral als ancilla optreedt) en hoe men toch eigenlijk nauwelijks een goed beeld heeft van de motieven en drijfveren van de amateur-historicus, van de thema's die hem/haar boeien of van de wijze van geschiedschrijven die hem/haar voor ogen staat. De beide sprekers/vertegenwoordigers van historische kringen lieten van dit alles in hun betoog iets oplichten. Zo werd er over de historische kring als van een 'club' gesproken daarmee wat mij betreft alle motieven en functies eigen aan het verenigingsleven oproepend. Ten aanzien van dit aspect van motieven, belangstellingsvelden e.d. die samen de beginsituatie vormen, hopen we vanuit het P.J. Meertens-Instituut dit jaar een bouwsteen aan te reiken in de vorm van een verslag van een grootschalig onderzoek naar thema's en trends in de periodieken van ca. 250 historische kringen.

Op het symposium werd tenslotte de bundel *Holland rond 1840. Aspecten van het dagelijks leven op het Hollandse plateland*³ ten doop gehouden. De twee winnende werkstukken (van de Historische Vereniging Binnenwaard en van het Historisch Genootschap Oud West-Friesland)

2. P. Kooij, *Hoe provinciaal is de regio?* (Groningen 1990).

3. Red. B. van Straalen en B. van Oyen, Velsen/Den Haag 1990. f 17,50; ISBN 90-6455-115-4.

zijn er integraal in opgenomen, terwijl van de overige 33 werkstukken een synthese is gemaakt door K. van der Wiel. – P.G.J. Post.

Studiedag Ziekte en Geschiedenis

Op 16 november 1990 werd aan de Erasmus Universiteit te Rotterdam een studiedag gehouden, gewijd aan de sociale geschiedenis van ziekte en geneeskunde en georganiseerd door Rudolf Dekker, medewerker aan de Faculteit der Historische en Kunstwetenschappen van deze universiteit. Twee buitenlandse onderzoekers waren voor deze dag uitgenodigd. 's Ochtends hield Giulia Calvi, hoogleraar aan de universiteit van Siena, een fraai opgebouwd betoog over de bestrijding van de pest in het zestiende- en zeventiende-eeuwse Florence. Opvallend was dat zij zich verzette tegen de geijkte voorstellingen over angst en paniek tijdens een pestepidemie. Wat de bronnen laten zien is een beheerst en voor die tijd rationeel optreden tegen de ziekte, waarbij de overheid de toen geliefde metafoor van het maatschappelijke lichaam ook hier hanteerde. De grootste zorg ging uit naar het 'hoofd' en het 'hart' van de stad, de lagere groeperingen – de uiteinden van het lichaam – waren van minder belang. Ook liet Calvi zien hoe vrouwen, bijvoorbeeld met het aanroepen van een niet officiële, vrouwelijke heilige, hun eigen oplossingen zochten. 's Middags gaf Roy Porter, Senior Lecturer aan het Londense Wellcome Institute for the History of Medicine een beknopt maar boeiend overzicht van de stand van zaken in het Engelse onderzoek. In het vroegmoderne Engeland was de officiële geneeskunde nog maar op bescheiden wijze aanwezig. Naast de universitair opgeleide artsen en de chirurgijns waren er zeer veel officiële beoefenaars. Velen trachtten zichzelf hiermee een inkomen te verschaffen, anderen gaven deze zorg louter als burenhulp. Daarnaast bestond er een brede traditie van zelfmedicatie. Opvallend, zeker vergeleken met de faam van Leiden, is dat de medische opleidingen aan de Engelse universiteiten ook in de achttiende eeuw nog een laag niveau bezaten. Daar stond in diezelfde eeuw dan wel de 'hospital movement' tegenover: de oprichting, veelal op het initiatief van particulieren, van nieuwe, medische instellingen die juist wel een behoorlijk niveau aan medische zorg te bieden hadden. De officiële geneeskunde nam op deze wijze ongetwijfeld toe in de achttiende eeuw, aldus Porter, maar tegelijk was er een niet minder grote toename in het officiële circuit.

Tussen deze twee lezingen in werden verschillende werkgroepen gehouden, gewijd aan de vroegmoderne en de moderne periode. Wat de eerste periode betreft (waar ondergetekende aanwezig is geweest), daarover werden onder anderen door Willem de Blécourt, Mart van Lieburg, Hans de Waardt en Marc Wingens interessante voordrachten over een aantal deelonderwerpen gehouden (de lezingen en de voordrachten worden nog gepubliceerd). Wat misschien toch ontbrak op deze studiedag was een algemeen overzicht van het Nederlandse onderzoek en dan vooral van de vele lacunes op dit gebied. Aan het eind van zijn lezing vroeg Porter of iemand hem kon inlichten over de ontwikkelingen in de Republiek, een begrijpelijke maar nog altijd moeilijk te beantwoorden te vraag. Hopelijk vormen deze studiedag, het recente boek van Van Petersen (elders gerecenseerd in dit nummer) en de nieuwe activiteiten van de Werkgroep Hekserij en Toverij nu eindelijk eens een aanzet voor een grotere interesse in deze bijzondere sociale geschiedenis. – H.W. Roodenburg